

Гергелійник О. О.

Центр іноземних мов ASAP

Заповловський М. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МЕТАФОР І ПОРІВНЯНЬ У РОМАНІ Т. ГЛАВІНІЧА «ЖИТТЯ БАЖАНЬ»

Стаття присвячена дослідженню способів перекладу, які застосовуються Володимиром Кам'янцем при відтворенні українською мовою метафор і порівнянь у романі Томаса Главініча «Життя бажань». Встановлено суть понять метафори та порівняння, а ще основні шляхи їхнього перекладу. Якщо семантична основа метафори передається точно, то результатом буде адекватний мовний образ на мові перекладу і його адекватний зміст. Дослідники проблем перекладу порівнянь наголошують на збереженні образності порівняння. Щоб вивчити особливості перекладу порівнянь та метафор в аналізованому романі було використано порівняльний аналіз та метод суцільної вибірки. Описовий метод було застосовано для пояснень прикладів. За допомогою порівняльного аналізу текстів оригіналу та перекладу і характеризуються особливості перекладу метафор та порівнянь. Завдяки кількісному підрахунку створюються таблиці частотності застосування способів їх відтворення в українській мові. Німецькі метафори та порівняння майже не зазнали змін в українському перекладі. При їх відтворенні українською мовою не відбулося зміщень в категоріях стилістичних фігур: метафору перекладач відтворив за допомогою метафори, а порівняння – за допомогою порівняння. В українському перекладі було адекватно передано культурні особливості німецьких метафор та порівнянь, що свідчить про збереження індивідуального стилю автора на лексичному рівні.

Ключові слова: метафора, порівняння, оригінал, переклад, німецька мова, українська мова.

Постановка проблеми. Як відомо, збереження ідіостилу завжди належало до одних з найважливіших проблем перекладознавства та є основною метою художнього перекладу. Тому об'єктом цього дослідження стали метафори та порівняння як лексико-стилістичні засоби мови оригіналу та перекладу, а предметом – способи перекладу, які застосовуються при відтворенні метафор та порівнянь у романі Томаса Главініча «Життя бажань» («Das Leben der Wünsche») та його перекладі, виконаному Володимиром Кам'янцем.

Актуальність пропонованої статті полягає у тому, що, попри велику кількість досліджень, переклад метафори та порівняння й досі залишається актуальною проблемою для перекладознавства, насамперед у його культурологічному аспекті. Розгляньмо це детальніше.

Метафора – це не тільки мовне явище, вона тісно пов'язана з культурою, що суттєво впливає на її переклад та затрудняє його, тому що у різних культурах створення символів протікає у різний спосіб і багато метафор є специфічними для кожної культури [3, с. 153]. Їх функціональність

у тексті перекладу вужча, ніж у вихідному тексті. Перекладена метафора завжди несе у собі культурно-специфічну інформацію вихідної мови та культури і читач перекладу, не володіючи знаннями мови та культури оригіналу, розуміє цей засіб тільки через когнітивний контекст цільового тексту, який створює перекладач, адаптуючи семантику метафори читачеві [2, с. 252]. Через такий тісний взаємозв'язок ускладнюється процес перекладу, а відтак і створюється можливість для наукового пошуку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема перекладу метафор і порівнянь розглядалась багатьма науковцями, зокрема, П. Ньюмарком, С. Скрильником, І. Сойко, Н. Ходаковською, Н. Чумаковою, Н. Шаповаловою та ін.

У нашій статті ми будемо послуговуватися визначенням метафори за Н. Ходаковською: риторична фігура, при якій слово вживається не у своєму прямому, а в переносному значенні таким чином, що між словесно означуваним поняттям та задуманим виникає відношення подібності [7, с. 76].

Порівняння розглядається як окрема стилістична фігура, що вже давно стала тим художнім прийомом, без якого не обходиться жоден письменник. Воно полягає у зіставленні явищ, предметів і дій, які мають подібні ознаки та складається з чотирьох компонентів: 1) предмета порівняння, тобто того, що ми пізнаємо; 2) образу порівняння – того, з чим порівнюється предмет; 3) основи порівняння – ознаки, на основі якої здійснюється порівняння; 4) показника порівняльних відношень – мовний засіб, найчастіше сполучник, який відіграє вирішальну роль у реалізації порівняння [5, с. 5]. Порівняння зберігають свою самостійність і, на відміну від метафори, не зливаються в один образ.

Існує три головних підходи до перекладу метафор:

1. Неперекладність метафор, яка базується на твердженні, що переклад метафори неможливий, оскільки кожний її лексичний елемент має свою специфіку у цільовій культурі;

2. Буквальний переклад, що базується на твердженні про існування спільних метафоричних полів, які є єдиними для всіх мов та культур.

3. Підхід, який базується на тому, що перекладність метафори залежить від її семантичної структури та функції у тексті [2, с. 250–251].

Для адекватного передавання метафоричних засобів необхідно визначити їх інформаційний зміст та семантичну структуру. Якщо семантична основа метафори передається точно, то результатом буде адекватний мовний образ на мові перекладу і його адекватний зміст [4, с. 536].

Виокремимо також три можливі підходи до перекладу порівнянь:

1. Порівняння, у яких образність не сприймається українською мовою. Перекладати їх потрібно, знімаючи їхню образність, тобто замінити на прикметник або прислівник.

2. Порівняння, образ яких хоч і незвичний для української мови, але не викликає непорозуміння. Вони перекладаються дослівно, іноді з незначними відхиленнями.

3. Група порівнянь, яка має в українській мові свій еквівалент.

Дослідники проблем перекладу порівнянь наголошують на збереженні образності порівняння. Зокрема, англійський перекладознавець Пітер Ньюмарк [8, с. 87–91] вважає, що порівняння потрібно відтворювати у всіх літературних жанрах. Він також підкреслює, що в жодному разі не треба його опускає чи замінити іншим висловлюванням, адже це завадить порівнянню виконати його головне завдання – точний опис.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення особливостей перекладу метафор і порівнянь у романі Т. Главініча «Життя бажань». Для її досягнення було поставлено наступні завдання:

– провести порівняльний аналіз тексту оригіналу та тексту перекладу роману Т. Главініча «Життя бажань», щоб охарактеризувати особливості перекладу метафор та порівнянь;

– з'ясувати, чи збережено індивідуальний стиль письменника на лексичному рівні.

Для вивчення особливостей перекладу порівнянь та метафор в аналізованому романі було використано порівняльний аналіз та метод суцільної вибірки. Описовий метод було застосовано для пояснень прикладів. З метою створення наукової концепції дослідження використовувався метод добору наукової літератури.

Важливим методом дослідження у перекладознавстві є метод порівняльного аналізу, тобто аналіз форми та змісту тексту перекладу у зіставленні з формою та змістом оригіналу. Зіставляючи такі тексти можна виявити еквівалентні одиниці, зміну форми та змісту шляхом заміни одиниці оригіналу еквівалентній їй одиниці перекладу; з'ясувати, як долаються труднощі перекладу, пов'язані зі специфікою кожної мови та які елементи оригіналу залишаються невідтвореними у тексті перекладу.

Отже, на початку дослідження був проведений теоретичний аналіз джерел з даної теми, який дав змогу встановити суть понять метафори та порівняння, а ще основні шляхи їхнього перекладу. Потім було проведено порівняльний аналіз текстів оригіналу та перекладу і схарактеризовано особливості перекладу метафор та порівнянь. Наприкінці, завдяки кількісному підрахунку, було створено таблиці частотності застосування способів їх відтворення в українській мові та підбито підсумки.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи переклад твору Т. Главініча «Життя бажань», ми спершу зосередили свою увагу на особливостях перекладу метафоричних одиниць. Наведемо приклади метафор, які ми зустріли в тексті та проаналізуємо їх.

1. In ihm *fiel* eine Schranke, und er *ging ein* in die Zeitlosigkeit der Träume [6, с. 39]. – В ньому всередині *зникла* перепона і він *розчинивсь* у позачасовості марев [1, с. 32]. Тут застосовано субституцію; дві метафори, наявні у цьому реченні, перекладено не дослівно, а замінено типовим образом мови перекладу, адже дієслова “fallen” і “eingehen” дослівно перекладаються як «падати»

та «входити». Також тут присутнє уточнення «всередині».

2. *Er hatte ein schlechtes Gewissen, weil er es wieder nicht rechtzeitig geschafft hatte und weil er zudem auf den Grund seiner Abwesenheit nicht stolz war* [6, с. 41]. – *Його мучила совість*, бо він знову прийшов запізно, до того ж причина його відсутності була не з тих, якими можна пишатися [1, с. 34]. У цьому прикладі перекладач використав компенсацію; у вихідному реченні немає нічого метафоричного, але вже у перекладі присутня метафора.

3. *Die Wolken vor dem Mond zogen weiter* [6, с. 43]. – Хмари далі пливли перед місяцем [1, с. 36]. Тут можна говорити про точний переклад, тобто зміст оригіналу семантично повно і правильно переданий.

4. *Als Jonas den Motor abstellte, zitterten seine Hände, und ihm war eiskalt* [1, 71]. – Коли Йонас заглушив мотор, у нього тремтіли руки, і *ним теліпало від холоду* [6, с. 64]. У даному прикладі ми бачимо явище компенсації, тому що в оригіналі «йому дуже холодно», тобто пряме значення, а у перекладі перекладач застосовує вже метафору.

5. *Die Sonne sank in kupfernem Rot über die bewaldeten Berge im Westen der Stadt* [6, с. 74]. – *Сонце сідало мідною червінню над порослими лісом горами на заході міста* [1, с. 67]. У цьому реченні використано субституцію, адже «senken» означає опускатися, знижуватися.

6. *Sein Leben schien bisweilen schneller abzulaufen, um urplötzlich zu stoppen und ihn etwas Entscheidendes behutsam erleben zu lassen* [6, с. 120]. – *Його життя, здавалося, набрало швидших обертів, щоб раптово зупинитись й обережно дати йому змогу пережити щось вагоме* [1, с. 104]. Цей приклад цікавий тим, що в одному реченні застосовано два різних способи перекладу метафор. У першій частині, виділеній курсивом, ми спостерігаємо субституцію, а у другій частині – точний переклад.

7. *Mit der furchtbaren Wucht plötzlicher Erkenntnis riss ihn das Fließen des Handyalarms aus dem Schlaf* [6, с. 94]. – *Із страшною силою раптового усвідомлення зірвало його зі сну пілікання*

будильника [1, с. 85]. У цьому прикладі використано точний переклад.

8. *Er wusste: die Sonne wanderte, stieg über das Haus. Schatten zogen ins Zimmer* [6, с. 172]. – Він знав: небом мандрує сонце, сходить над будинком. До кімнати насуваються тіні [1, с. 135]. Тут застосовано точний переклад з уточненням «небом», яке перекладач вживає, незважаючи на те, що це слово відсутнє в оригіналі, але тут його використання є логічним.

9. *Er merkte selbst, wie schlampig er nun arbeitete, doch es war ihm egal, er war so voller Vorfreude auf Marie* [6, с. 138]. – Він сам помітив, як недбало він працює, втім йому було байдуже, *він цілком зануривсь у солодкі передчуття зустрічі з Марією* [1, с. 116]. У цьому реченні перекладач використав компенсацію, адже в оригіналі метафора не присутня, та уточнення «солодкі передчуття зустрічі».

10. *Als er ihren Geruch wahrnahm, erfasste ihn ein Schmerz* [6, с. 134]. – Коли відчув її запах, його пройняв біль [1, с. 113]. Тут використано точний переклад.

Таким чином, у творі «Життя бажань» для перекладу метафор перекладач застосовував здебільшого точний переклад та субституцію. Компенсація, хоч і наявна також, але цей спосіб значно поступається двом попереднім.

Вивчаючи переклад твору Томаса Главініча «Життя бажань», ми звернули також увагу і на особливості перекладу порівнянь. Наведемо приклади порівнянь, які зустріли в тексті та охарактеризуємо їх.

1. *Er kannte sie, heute faszinierte sie das eine, morgen das Nächste, nie währte ihr Enthusiasmus lange, und in ihrer Begeisterung kam sie ihm vor wie eine Schlafwandlerin* [6, с. 56]. – Він її знав, сьогодні вона захоплена одним, завтра іншим, надовго її ентузіазму ніколи не вистачало, і в пориві того свого завзяття видавалась вона йому *наче сновида* [1, с. 44]. У цьому реченні застосовано дослівний переклад зі збереженням порівняльної конструкції.

2. *Wie durch einen Panzer hörte er Lea sachlich über die notwendigen Behördengänge reden* [6, с. 102]. – *Ніби через якусь металічну завісу* слухав він, як

Таблиця 1

Частотність застосування способів перекладу метафор

Точний	Субституція	Парафраза	Компенсація
29% (19)	29% (19)	2% (1)	14,5% (9)
Точний з уточненням	Субституція з уточненням	Парафраза з уточненням	Компенсація з уточненням
12,7% (4)	9% (2)	0%	3,6% (1)

Лея з діловитою відповідальністю в голосі веде мову про все, що треба владнати в офіційних установах [1, с. 79]. Тут порівняльна конструкція збережена і додане пояснення слова «Panzer», адже дослівно українською воно перекладається як «броня», «панцир», а не «металічна завіса».

3. Die Kränze, *groß wie Wagenräder*, waren von unerbittlicher Deutlichkeit [6, с. 112]. – Вінки, розміром з автомобільне колесо, невблаганної виразності [1, с. 89]. Тут ми спостерігаємо заміну порівняльної конструкції на конструкцію мови перекладу: образ збережений, але порівняльна конструкція зовсім відсутня.

4. Aber was hat das Jucken damit zu tun, dachte er leise in seinem Kopf, dieses elende Jucken, *als wäre er in ein Spinnennetz gelaufen* und würde die Fäden nicht mehr los [6, с. 134]. – Але що має з тим спільного оце свербіння, крутилось тихенько в голові, оце мерзенне свербіння, *начебто він наткнувся на павутину* і ніяк не позбудеться ниточок, що наліпились на обличчя [1, с. 106]. Порівняльна конструкція збережена, але образ порівняння частково втрачений через переклад дієслова «laufen» як «натикатися», що зробило цей вираз зрозумілішим для читачів перекладу.

5. Als er wieder Stoffliches unter sich und um sich wahrnahm, als er wieder auf dem Bett lag, war ihm, *als sei er verstoßen worden* [6, с. 171]. – Коли він знову почав сприймати матеріальне під собою і довкола себе, коли знову лежав на ліжку, йому було так, *наче його відштовхнули, не прийняли* [1, с. 135]. Тут відбувається заміна порівняльної конструкції на конструкцію мови перекладу: в оригіналі воно виражене пасивним станом, у перекладі – активним, що, у цьому випадку, є більш характерним для української мови. Також додано пояснення «не прийняли», яке відсутнє в оригіналі та яке додає більшої зрозумілості у перекладі.

6. Ein Schlag durchzuckte ihn, es war, *als sandte ihr bloßer Anblick eine Botschaft an einen Bereich in ihm*, zu dem er keine Zugang hatte und der älter war als er selbst [6, с. 176]. – Його ніби блискавкою пронизало, так, *ніби сам її вигляд надіслав послання*

до якоїсь зони в ньому, куди він не мав доступу і який існував раніше, ніж він сам [1, с. 138]. На початку речення ми спостерігаємо заміну порівняльної конструкції на більш зрозумілу з частковою втратою образу, що пояснюється тим, що «його ніби блискавкою пронизало» є більш характерним та вживаним в українській мові. У середині речення виконано дослівний переклад зі збереженням порівняльної конструкції.

7. Mit Joey landete er in einer Karaoke-Bar, es machte ihm Spaß zu singen, die Leute unterhielten sich gut, aber bloß solange, bis Joey an die Reihe kam, der zu einer Ballade schrie und winselte, *als sei es Heavy Metal*, und zum Schluss tränenüberströmt auf der Bühne stand, ehe ihn Jonas an der Hand nahm und herunterzog [6, с. 183]. – Забрів із Джоуї до караоке-бару, йому подобалось співати, люди гарно розважались, але лише доти, доки не надійшла черга Джоуї, який під баладну музику верещав і скімлив так, *наче то геві-метал*, а наприкінці розридався, і Йонасові довелося забирати його зі сцени [1, с. 144]. Тут виконано дослівний переклад зі збереженням порівняльної конструкції. Слово «Heavy Metal» транслітероване.

8. Seine Schenkel begannen zu spannen, und er setzte sich kurzweg auf den Boden, obwohl er nun aussehen musste *wie ein Weinbruder* [6, с. 230]. – Відчув напругу в ногах і сів прямо на землю, хоч і подумав, що виглядає, мабуть, *як справжнісінький пияк* [1, с. 179]. У цьому прикладі ми бачимо заміну порівняльної конструкції на більш зрозумілу з частковою втратою образу.

9. Auf dem Weg sah er, *wie in Zeitlupe*, die Blicke der anderen [6, с. 242]. – Дорогою, *ніби в кадрах уповільненої зйомки*, він бачив зосереджені погляди інших [1, с. 189]. А також: Jonas sah den Kassier *wie in Zeitlupe nach vorne kippen* [6, с. 100]. – Йонас *ніби в уповільненому кадрі* побачив, як касир похилився вперед [1, с. 78].

Як видно, одну порівняльну конструкцію «wie in Zeitlupe» перекладач перекладає по-різному, але спосіб зберігається – збереження порівняльної конструкції з експлікацією.

Таблиця 2

Частотність застосування способів перекладу порівнянь

Дослівний переклад зі збереженням порівняльної конструкції	Заміна порівняльної конструкції на конструкцію мови перекладу	Часткова втрата образу
45,6% (26)	24,6% (17)	0%
Збереження порівняльної конструкції з експлікацією	Заміна порівняльної конструкції на більш зрозумілу з частковою або повною втратою образу	Опущення
7% (3)	22,8% (11)	0%

10. Dein Rücken ist *knallrot*, rief Marie, zieh dein Hemd wieder an! [6, с. 257] – У тебе спина, *якурака*, – крикнула Марія, – вдягни сорочку! [1, с. 201] Тут ми спостерігаємо заміну порівняльної конструкції зрозумілішу для українського читача.

Отже, перекладач переважно відтворює порівняння у тексті дослівно зі збереженням порівняльної конструкції. Два інших способи – заміна порівняльної конструкції на конструкцію мови перекладу та заміна порівняльної конструкції зрозумілішою, з частковою або повною втратою образу – також значною мірою присутні у перекладі. Як бачимо, німецькі метафори та порівняння майже не зазнали змін в українському перекладі: метафору перекладач відтворював за допомогою метафори, а порівняння – за допомогою порівняння.

Висновки. У ході дослідження було проаналізовано текст оригіналу та перекладу роману Т. Главініча «Життя бажань»; основну увагу було зосереджено на метафорах і порівняннях, яких було виявлено 55 та 57 одиниць відповідно.

Встановлено, що відтворення метафор в українському перекладі в 29% (19 одиниць) випадків відбувається шляхом точного перекладу та субституції. 14,5% (9 одиниць) метафор були передані шляхом компенсації.

Зафіксовано, що порівняння у 45,6% (26 одиниць) випадків були відтворені за допомогою точного перекладу зі збереженням порівняльної конструкції. 24,6% (17 одиниць) порівнянь були передані заміною порівняльною конструкцією на конструкцію мови перекладу. Жодні порівняння чи метафори не були опущені.

З'ясовано, що індивідуальний стиль письменника на лексичному рівні збережено, про що свідчить адекватність передання культурних особливостей німецьких метафор і порівнянь, а також відсутність зміщень у категоріях стилістичних фігур.

Перспективу подальшого наукового пошуку вбачаємо у порівняльному аналізі стилістичних фігур в інших романах Т. Главініча.

Список літератури:

1. Главініч Т. Життя бажань / пер. з нім. В. Кам'яця. Чернівці : Книги-XXI, 2015. 250 с.
2. Скрильник С. В. Метафоризація у перекладі художніх текстів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 14. с. 250–253.
3. Сойко І. В. Відтворення культурної специфіки німецьких метафор (на матеріалі роману Йозефа Рота «Марш Радецького») *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. 2012. Вип. 18. С. 153–157.
4. Чумакова Н. В. Особливості перекладу метафори та метафоричних виразів в англійській та українській мовах (на матеріалі науково-технічних текстів) *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. 2007. Вип. XXI. С. 536–537.
5. Шаповалова Н. П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 1998. 16 с.
6. Glavinic T. *Das Leben der Wünsche*. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2011. 318 S.
7. Hodakowska N. *Stilistik der deutschen Sprache. Lehrbuch für die Studenten der Hochschulen*. Київ, 2010. 218 S.
8. Newmark P. *Approaches to Translation*. Oxford : Pergamon Press, 1981. 200 p.

Herheliyuk O. O., Zapolovskyi M. V. FEATURES OF THE TRANSLATION OF METAPHORS AND COMPARISONS IN T. GLAVINIC'S NOVEL "THE LIFE OF WISHES"

The article is devoted to the study of translation methods used by Volodymyr Kamyanyets in reproducing metaphors and similes with the Ukrainian language in Thomas Glavinic's novel «The Life of Wishes». The essence of the concepts of metaphor and comparison, as well as the main ways of their translation, have been established. If the semantic basis of the metaphor is accurately conveyed, then the result will be an adequate linguistic image in the language of translation and its adequate content. Researchers of the translation problems of similes emphasize the preservation of their figurativeness. In order to study the peculiarities of the translation of similes and metaphors in the analyzed novel, comparative analysis and the entire sampling method were used. The descriptive method was used to explain the examples. By using a comparative analysis of the original text and its translation, the peculiarities of the translation of metaphors and similes are characterized. Thanks to the quantitative calculation, frequency tables of the methods of their reproduction in the Ukrainian language are created. German metaphors and similes have not undergone any crucial changes in the Ukrainian translation. When they were reproduced in the Ukrainian language, there were no shifts in the categories of stylistic figures: the translator reproduced the metaphor by using a metaphor, and the simile with the help of a simile. In the Ukrainian translation, the cultural features of German metaphors and similes were adequately conveyed, which indicates the preservation of the author's individual style at the lexical level.

Key words: *metaphor, comparison, original, translation, German language, Ukrainian language.*